

SA's Leading Past Year

Exam Paper Portal

You have Downloaded, yet Another Great
Resource to assist you with your Studies 😊

Thank You for Supporting SA Exam Papers

Your Leading Past Year Exam Paper Resource Portal

Visit us @ www.saexampapers.co.za

SA EXAM
PAPERS

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI 12

TSHIVEN[^]DA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI [^]LA VHUVHILI (P2)

LUHUHI/[^]THAFAMUHW[^]E 2011

MEMORANDAMU

MARAGA: 80

Memorandamu uyu u na masia[^]tari a 21.

KHETHEKANYO YA A: VHURENDI**MBUDZISO 1** (Mbudziso ndapfu)

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dzi avhelwe nga ndila yone:

- Maraga dza 7 ndi dza mbuno.
- Maraga dza 3 ndi dza luambo. Dzone dzi avhelwe nga ndila hei:
 - o Maraga 3 arali e kha khoudu 6 – 7
 - o Maraga 2 arali e kha khoudu 4 – 5
 - o Maraga 1 arali e khoudu 0 – 3

VHUNGOHO – TA Ravhanga

Zwishumiswa zwa mibvumo ndi inwe ya ndila/thikho dzine murendi a dzi shumisa u tama vhurendi hawe uri vhu bveledze zwine a khou toda u talutshedza zwone vhavhali. Thalutshedzo ya tshirendo ndi zwine tshirendo tsha amba zwone. U bvisela khagala zwine tshirendo tsha amba zwone, murendi u a shumisa zwishumiswa zwa mibvumo zwi ngaho: Asonentsi, Alitharesheni, Pfanapheledzo na Onomotopia.

Asonentsi: Iyi ndi ndovhololo ya mibvumo ya pfalandothe kha vese/mitaladzi. Murendi u dzi shumisa u tama vhurendi hawe kha u bveledza mihumbulo kha dzivese/mitaladzi. Kha vese/mitaladzi, murendi o shumisa ndovhololo ya asonentsi ya pfalandothe **u** na **o**.

"Vhungoho ndi bako mukuvhatedzi" U dovholola ha **o**, murendi u vha a tshi khou sumbedza uri vhungoho vhu a kona u ri khudisa. U dovholola ha **u** ndi u sumbedza uri vhungoho vhu a tsireledza. Kha vese/mitaladzi 13, hu na u dovholola ha pfalandothe **i** murendi a tshi khou sumbedza uri vhungoho a vhu tseki na luthihi arali wo ima khaho.

Alitharesheni: Heyi ndi ndovhololo ya themba kha vese/mitaladzi ya tshirendo. Murendi u i shumisa kha u tama vhurendi hawe a tshi bveledza mihumbulo kha dzivese/mitaladzi. Kha vese 15 ho vha na ndovhololo ya themba **dz** yo vhuyaho luraru. Murendi u sumbedza uri vhungoho vhu kona na zwi sa konadzei.

Pfanapheledzo/Raimi: Iyi ndi raimi ine ya wanala musi mitaladzi/vese dza tshirendo dzi tshi ya u fhela/guma kha ndima/ mathomoni a vese/ vhukati ha vese/mitaladzi. Raimi/Pfanapheledzo i tanganya maipfi na mihumbulo kha vese dzi vhumbaho ndima. Kha vese/mitaladzi 20 – 24 ine ya vha ndima ya u fhedza, pfanapheledzo ya mafhedziseloni a mitaladzi ndi i tevhelaho: **-u;-a;-o;-a;-a** Ngadzo murendi u bvisela mihumbulo khagala wa uri vhungoho a hu na tshithu na tshithihi tshine tsha vhu kunda/balela.

Onomatopia: Aya ndi maaipfi ane a edza muungo/mubvumo wa zwithu. Kha vese 5 ipfi "*dzi*" li ri fha muhumbulo wa tshithu tsho thavhaho tsha ima tshi sa tseki sa thanda, mupfa na tsimbi. Murendi u sumbedza uri vhungoho vhu a ita uri vhathu vha ime vho khwatha vha tshi imela ngoho fhedzi.

Magumo: Murendi o kona nga ndila i fushaho u shumisa zwishumiswa zwa mibvumo kha u bveledza thalutshedzo ya tshirendo itshi.

[10]

KANA

MBUDZISO 2 (Mbudziso pfufhi)

HO NENGIWA – *WMR Sigwavhulimu*

- 2.1 Vese 2: "*Muri wa murunzi wo sikuwa.*" (1)
- 2.2 U toda thuso kha vhutungu vhune a khou vhu pfa. (2)
- 2.3 Limethafore. (1)
- 2.4 U vhona u lozwea ha zwivhuya zwe vhathu vha vha vha tshi zwi wana ngauri zwino a vha tsha zwi wana nge Vho-Mphephu vha dzama. (Na zwiñwe-vho zwi pfalaho.) (2)
- 2.5 Ha ngo takala musi a tshi humbula thuso/zwivhuya zwine a sa tsha do zwi wana. (2)
- 2.6 Khesura, u awedza murendi uri a kone u bvela phanda na muniwe muhumbulo/u itela uri zwine a khou amba/renda zwi pfalese, ndi uri u khou pfesa vhutungu nga lufu holwu. (2)

[10]

MBUDZISO 3 (Mbudziso pfufhi)

DEMOKIRASI – *TZ Ramaliba*

- 3.1 Vese 23: "*Zwiliwa matavhini zwi bva kha tsinde.*"
Vese 24: "*Tsinde ndi lone tshisima tsha zwiliwa.*" (1)
- 3.2 U ri kha demokirasi munna mudini ndi ene thoho ya mudini. Musadzi na vhana vha fanela u pfa ene. (2)
- 3.3 Lifanyisi. (1)
- 3.4 U i vhona sa tshithu tshine vhathu vha sa tshi pfesese. (2)

- 3.5 Ha ngo takala. U sasaladza/u dinalea nga kupfeselele kwa vhathu kwo khakheaho kwa demokirasi. (2)
- 3.6 Ndungekano ya tswititi. Ipfi "*musadzi*" mathomoni a vese 32 lo livhana na ipfi "*musadzi*" kha vese 33. Zwo diralo-vho na magumoni a vese idzo. U nea khwathisedzo ya vhuimo ha mufumakadzi ha u vha fhasi ha munna/ u khwathisedza uri munna u di dzula e ene thoho ya mutani. (Zwiinwe na zwiinwe zwi pfalaho.) (2)
- [10]

KANA

MBUDZISO 4 (Mbudziso pfufhi)

VHUTUDZI HO DIFHA MAANDA – NA Milubi.

- 4.1 Vese/mutaladzi 3: "*Vhala vhe vha vha vhe na mapfura ndevheni*". (1)
- 4.2 Vhananyana vhe vha vha vha tshi pfesesa/vhe na mikhwa/vhudifari havhudi vha vho ita zwa u rengisa mivhili nga nthani ha ndala. (2)
- 4.3 Lifanyisi. (1)
- 4.4 U vhona vhe vhana vhane vha khou tshinya vhutshilo/vhumatshelo havho. (2)
- 4.5 Ha ngo takala. U sasaladza zwiito zwo bvaho zwa vhutudzi zwa avha vhananyana. (2)
- 4.6 Khesura. U khwathisedza zwithu zwi tshinyaho vhananyana uri ndi zwi vhaisho vhukuma; zwi a konda u zwi kunda/u lwa nazwo/u zwi fhelisa. (2)
- [10]

NA

VHURENDI VHU SONGO GUDELWAHO/RANDELWAHO

MBUDZISO 5 (Mbudziso ndapfu)

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dzi avhelwe nga ndila yone:

- Maraga dza 7 ndi dza mbuno.
- Maraga dza 3 ndi dza luambo. Dzone dzi avhelwe nga ndila hei:
 - o Maraga 3 arali e kha khoudu 6 – 7
 - o Maraga 2 arali e kha khoudu 4 – 5
 - o Maraga 1 arali e khoudu 0 – 3

TSHIFHINGA TSHO TAMBISEAHO – TR Ratshitanga

Zwifanyiso zwa muhumbulo ndi ndila ine murendi a tama ngayo vhurendi hawe nga u shumisa figara dza muambo dzo fhambanaho dzi ngaho mafanyisi, mamethafore, maedzamuthu, mananedzi, nz. Murendi u shumisa zwifanyiso zwa muhumbulo nga ndila ine ya sia i tshi bvisela khagala thalutshedzo ya tshirendo. Thalutshedzo ya tshirendo ndi zwine tshirendo tsha amba zwone.

Murendi kha vese/mitaladzi 1 – 2 o shumisa lifanyisi "*Tshifhinga tsho tambiseaho tshi nga tsimu ya shubi*." Hafha murendi u fanyisa tshifhinga tsho tambiseaho na tsimu ya shubi yo ladvawo nga mune wayo. Murendi u bvisela khagala zwaure madzuloni a uri muthu a shumise tshifhinga nga ndila i vhuedzaho uri a wane zwivhuya ene u sokou dzula a sa ri tshithu ngazwo, a fhedza nga u sa vha na mbuelo.

Kha vese/mitaladzi 3 – 4, murendi o shumisa lifanyisi line la vha "*Tshi nga notshi yo hwalaho tshinda, i re nalani dza buvhi*," Hezwi zwi amba uri muthu u dzula na zwivhuya a sa ite tshithu ngazwo nga nthani ha u fareledzea. Fhedziha, zwi bva kha ene mune muthu uri a dibvise kha zwi mu fareledzaho.

Kha vese/mitaladzi 5 – 6, murendi o shumisa lifanyisi "*A zwo ngo fhambana na musadzi wa lunako*," Hafha murendi u bvisela khagala muhumbulo wa u tshinya zwithu zwavhudi nga iwe mune.

Kha vese/mitaladzi 7, murendi o shumisa lifanyisi: "*Zwi di nga lurere lwavhudi nga tshifhinga tsha tshifhango*," Lurere ndi lutete lwa dovha lwa nakelela. Arali lwa tangana na tshifhango lu a kherukana lwa tshinyala zwine vhutete na lunako zwi sa tsha vhone, ngauralo muthu u a tshinyalelwa arali a sa shumisa tshifhinga.

Vese/mitaladzi 13, murendi o shumisa limethafore "*Swina la tshifhinga ndi mudifho na hana*," Murendi u sumbedza zwithu zwi itaho uri tshifhinga tshi tambisee hu u fareledzea nga u toda u diphina na u sa aluwa muhumbuloni.

Murendi o kona u shumisa zwifanyiso zwa muhumbulo nga ndila i fushaho u [10]
bveledza khagala thalutshedzo ya tshirendo itshi.

KANA

MBUDZISO 6 (Mbudziso pfufhi)

TSHIFHINGA TSHO TAMBISEAHO – TR Ratshitanga

- 6.1 Vese/mitaladzi 13 "*Swina la tshifhinga ndi mudifho na hana*" (1)
- 6.2 Tsimu ya shubi/tshinda ya notshi/ musadzi wa lunako/lurere. (Tshithihi zwazwo). (1)
- 6.3 Vhathu nga vha litshe u tambisa tshifhinga nga zwithu zwi sa vhuedzi/Ri tea u shumisa tshifhinga nga ndila i vhuedzaho. (2)

- 6.4 Fhethu havhudi hune ra wana zwivhuya hone ra diphina ngazwo. (2)
- 6.5 Ha ngo takala. U vhona vhathu vha tshi tambisa tshifhinga nga ndila i songo teaho, madzuloni a u tshi shumisa nga ndila ya u vhuedza/bindudza. (2)
- 6.6 Lifanyisi, u bveledza muhumbulo wa uri u tambisa tshifhinga ndi u dilozwa/tshinyekanya zwivhuya zwe muthu a vha a tshi nga tea u zwi bveledza. (2)
- [10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: NGANEA**MBUDZISO 7 (Mbudziso ndapfu)*****TSHI DO LILWA – NE PHASWANA***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- o Tshivhumbeo : (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga 6
- o Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

ADENDAMU

Khudano ndi u fhambana kana u lwa ha vhabvumbedzwa/ vhatambi buguni zwi tshi nga bva kha kuhumbulele, nyito, mvelele na kutshilele. Ndi hune ra wana khudano ya nga ngomu na ya nga nda.

- Khudano i simuwa kha zwikolodo zwo dalesaho mudini wa ha Nethulwe. Vho-Emeli vha funesa zwithu zwa nthesa zwine u zwi badela zwe vhutoto.
- Hezwi zwi ita uri hu si tsha vha na mulalo afho mudini.
- Vho-Emeli vha ita uri vhana vhavho vha ye u dzhena tshikolo Pietersburg ngeno tshelede dzi sa tendi.
- Vha dovha hafhu vha lila uri munna wavho Vho-Luvhone vha vha renglele rokho dza mateletele zwa nanisa thaidzo.
- Zwikolodo zwenezwi zwi vha fhambanya na Luambo vha tshi khou hadzima tshelede khae dza u zwi lifha.
- Vho-Luvhone vha fhambana na muhulwane wa banngani vho dzimiwa tshelede vha tshi khou hadzima.
- Vha fhuredzwa nga fobvu Dzhalagoma vha vho didzhenisa kha zwa vhugevhenga.
- Vho-Luvhone na Vho-Emeli vha lwa na mulayo nga u didzhenisa kha zwa vhugevhenga.
- Vho-Emeli vha rengisa zwidzidzivhadzi yunivesithi ya Venda vha farwa vha fhedza vho rengululwa.
- Vho-Luvhone vha reilela magevhenga vha tshi enda vha tshi tswa na u pwasha dzibannga vha tshi khou lwa na mulayo.
- Khudano i fhela musu Dzhalagoma a tshi dzhenwa nga muya mukhethwa a ambulula vhutshinyi hothe he a vha a khou vhu ita na vhashumisaninae; vha fhedza vho farwa.

Muniwali o kona u bveledza khudano nga ndila i fushaho buguni iyi.

[25]

KANA

MBUDZISO 8 (Mbudziso pfufhi)***TSHI DO LILWA – NE Phaswana***

- 8.1 Ndi u rembuluwa ha Dzhalagoma we a vha e kha tshikwekwe tsha u khuthuza kerekeni. (2)
- 8.2 Thinavhuyo na Ravhutsi ndi vhalutanyi. (2)
- 8.3 Naho muthu o tshinya zwingafhani, a ya kha Mudzimu u a mu tangedza/ u dzhia tsheo nga ha vhutshilo hau u sa sedzi vhanwe/ vhugevhenga a vhu vhuedzi tshaho. (Na zwiwe-vho zwi pfalaho). (2)
- 8.4 Mathakheni, ndi hone he zwithu zwa vhifhela dendele na vhatikedzi lwa tshothe/zwiphiri zwa vhugevhenga zwi bvela khagala;magevhenga a a divhea. (2)
- 8.5 Ndi zwa vhugevhenga he a vha a tshi ita na vhathu vhawe, zwa u tswa/vhugevhenga/u rengisa mbanzhe; zwo tutuwedza khudano vhukati ha muta wa Vho-Luvhone na mulayo. (3)
- 8.6 Muonetsheli muthu wa vhuraru. Muniwali ha pfali e ngomu mafhungoni, u tou amba nga hao hone e kha vhuimo ha u vhona zwi iteaho thungo dzothe. (3)
- 8.7 8.7.1 Hai, ndi Venda la namusi/musalauno lokhesheni ya Thohoyandou, kha kutshilele kwa namusi. (2)
- 8.7.2 Ee, u tshinyadza he ha anganywa a ho ngo tsha bvelela, ho bvelela zwivhuya kha zwivhi zwo humbulwaho. (2)
- 8.8 Vho vha vhe na u tsireledzwa huhulu nga vhanwe vha mulayo. Vho-Emeli vho farwa zwa sa vhuye zwa konda uri vha vhofhololwe. (2)
- 8.9 U dzula havho Thohoyandou ho dalaho mutatisano khathihi na mvelo yavho ya vhutamatama zwo ita uri vha didzhenise kha vhugevhenga. (3)
- 8.10 Ndi ha u takala, vhatshinyadzi vho wanululwa nahone muniwe o no vha tshivhumbiwa tshiswa kana ndi ha u holedza, vhatshinyi vho bviselwa khagala, vha do farwa vha lifha vhuvhi havho. (Zwiwe na zwiwe zwi pfalaho.) (2)

[25]

KANA

MBUDZISO 9 (Mbudziso ndapfu)***BULAYO LO TALIFHAHO – AW MAGAU***

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- o Tshivhumbeo : (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga 6
- o Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

ADENDAMU

Khudano ndi u fhambana kana u lwa ha vhabvumbedzwa/ vhatambi buguni zwi tshi nga bva kha kuhumbulele, nyito, mvelele na kutshilele. Ndi hune ra wana khudano ya nga ngomu na ya nga nda.

- Khudano yo bveledzwa kha ndima ya u thoma i vhukati ha Vho-Lugisani na lugwada holwu: Vho-Mukhotho, Vho-Mamidze na Vho-Mandiwana.
- Khudano buguni heyi yo simuwa kha phambano zwi tshi ya kha kuhatulele kwa mafhungo. (Hezwi zwa mbo disa vivho na vengo).
- Vho-Lugisani vha hana Mawelewele a tshi lifhiswa.
- Vho-Lugisani vho dovha vha ita uri Vho-Rabambukwa vha si wanwe mulandu we vha vha vho lukelwa.
- Vho-Lugisani vha hanedza muhumbulo wa uri vhaswa vha shume dzundeni vha eletshedza uri vha ite zwa mvelaphanda sa mitambo.
- Vho-Lugisani vha hana vhafunzi Vho-Mamidze vha tshi hwelela Phundulu ane vha ri o vha sukumedzela tshaloni mavhidani, mulandu wa Marita, na wa Vho-Budzwa.
- Ho lingedzwa ndila nnzhi dza u pfisa Vho-Lugisani vhutungu malugana na kuhatulele dza sa shume- sa u lingedza u vha nwise tshiganame.
- Vho-Mamidze na lugwada lwavho vha langana uri Vho-Lugisani vha pfuluselwe Dovhoni u itela uri miloro yavho yotlhe i si tsha wedza. Ha shumiswa Vho-Mphaga.
- Musi Dovhoni hu tshi khou bvelela, avha vhanna vha lutanya Vho-Mphaga na Vho-Lugisani khathihi na Vho-Nyamalwela nga luniwalo.
- Vho-Mphaga vha lila u thuntsha Vho-Lugisani.
- Vho-Lugisani vha pfi vha a pandelwa Dovhoni.
- Vha vhulahlwa riwana.
- Khudano i fhela musi Tshambenga a tshi ambulula tshiphiri.

[25]**KANA**

MBUDZISO 10 (Mbudziso pfufhi)***BULAYO LO TALIFHAHO*** – AW Magau

- 10.1 Ndi u wanululwa ha tshiphiri tsha uri vhurifhi vhune ha khou fanela u pandelisa Vho-Lugisani ho nwaliswa Tshammenga nga Vho-Mamidze na thama dzavho. (2)
- 10.2 Vho-Mamidze na Vho-Mandiwana, ndi vhapikisi/vhalutanyi vha Vho-Lugisani. (2)
- 10.3 Muthu arali a tshila a tshi toda u vhaisa muniwe u a fhedza o dzhena khomboni nga tshikwekwe tshawe. (2)
- 10.4 A wela kha tshipida tsha mathakheni, zwithu zwi khou ya u vhifha tshothe. (2)
- 10.5 Mafhungo a hone o ita uri Vho-Nyamalwela na Vho-Mphaga vha vutshele Vho-Lugisani vha mbo di pfi na u thathwa vha a thathwa. (3)
- 10.6 Ndi muanetsheli muthu wa vhuraru, muniwali ha pfali a tshipida tsha mafhungo, nahone u vhona zwi iteaho hothe-hothe. (3)
- 10.7 10.7.1 Hai, ndi la vhukati, ho no vha na tsumbo nnzhi dza mveledziso na mafhungo a vhadzulapo vha tshi bvisa vhubfiwa havho nga u gwalaba. (2)
- 10.7.2 Ee, vho vhudzwa u pfi u vha todi u dzheniselwa mato, ngeno vho fhedza vho dzheniselwa mato zwihulu. (2)
- 10.8 Ndi ngauri a tsho ngo shuma tshithu, vho di fhedza vho wana ndatiso yo vha teaho naho vho tshi bvisa. (2)
- 10.9 Mafhungo aya a khou bvelela nga tshifhinga tshine vhamusanda vha vha vhe na vhubfiwa vhuhulu, zwa dovha zwa wana Vho-Lugisani vha na mvelo ya u kondelela na u sa funa u hanedza muhali. (3)
- 10.10 Ndi ha u takala, ndi zwavhudi musi vhahulwane vha sa tangedzi tshandanguvhoni kha zwothe, vha hatula nga u lulamisa kana ndi ha u holedza, ndiuri vhadziatshimbevha a hu tshe na zwe vha bveledza, vho fhedza vho wana ndatiso. (2)

[25]

KANA

MBUDZISO 11 (Mbudziso ndapfu)**MAFELADAMBWA – NE Sigogo**

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- o Tshivhumbeo : (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga 6
- o Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

ADENDAMU

Khudano ndi u fhambana kana u lwa ha vhabvumbedzwa/ vhatambi buguni zwi tshi nga bva kha kuhumbulele, nyito, mvelele na kutshilele. Ndi hune ra wana khudano ya nga ngomu na ya nga nda.

- Khudano buguni iyi yo simuwa kha vhutendatenda kha zwa vhuloi.
- Muiwali u kundelwa u bvisela khudano khagala kha ndima ya u thoma.
- Musi ro no vha kha u bveledza mafhungo, khudano i vho thoma u vhonele musu hu tshi pfi mmbwa i fanela u tshimbilelwa, Vho-Ramasunzi vha hana.
- Vho-Matodzi vha ya nangani vha vhudzwa upfi mmbwa ndi phele ya Vho-Maemu.
- Izwi zwi lutanya Vho-Maemu na Vho-Sara na Mawela.
- Vho-Sara vha thoma u levhela Vho-Maemu nga zwinzhi, tsumbo, niwana o thavhiwa vha ri u vhe u mupfa wa vhukuma wo mu thavhaho, hu si nowa.
- Niwana wa Vho-Maemu u vhuya tshikoloni e na thaidzo nga mafhungo a upfi mme awe vha a lowa.
- Mawela u niwala vhurifhi ha u sumbedza uri u do lifhedza Vho-Maemu kha zwine vha khou mu lowa- o diimisela na u farwa.
- Khudano i vhfha tshothe i tshi ya mathakheni musu Mawela a tshi wanwa a tshi todou fhisedzela muta wa ha Lialama ngomu nduni.
- Kha mafhedzele na hone ri wana khudano ila yo fhela, Mawela o no lavhelesana na mulayo nga zwe a ita.

Muiwali o kona u bveledza khudano nga ndila i fushaho buguni iyi.

[25]

KANA

MBUDZISO 12***MAFELADAMBWA – NE Sigogo***

- 12.1 U farwa ha Mawela e kha tshikwekwe tsha u [^]to[^]do[^]u fhisedzela mu[^]ta wa ha Lialama nduni. (2)
- 12.2 Ndi Vho-Ramasunzi. Ndi mupikisi ngauri vha hanedzana na zwa vhuloi zwi no tumanywa na mmbwa. (2)
- 12.3 Muthu ha ngo fanela u sokou didzhenisa kha zwine a si vhe na vhu[^]tanzi nazwo/vhutendatenda kha zwa vhuloi a vhu ngo luga. (2)
- 12.4 Mathakheni, pfumo lo vhifhela dendele. (2)
- 12.5 U tenda ha Mawela kha zwa vhuloi zwo na[^]na u khwa[^]thisa mme awe kha u lwa na khonani yavho, na ene a riwala na vhu[^]rifhi ho itaho uri Vho-Maemu vha zwi divhe uri hu na nndwa khulu. (3)
- 12.6 Muonetsheli muthu wa vhuraru. Mu[^]nwali ha ho ngomu mafhungoni. U tou amba ngao nahone e na vhukoni ha u vhona tshi[^]nwe na tshi[^]nwe tshi iteaho. (3)
- 12.7 12.7.1 Hai, zwiitei zwo[^]the zwi sumbedza hu Venda la na[^]musi. Hu na midagasi, mapholisa vha swika nga u tav[^]hanya, nndu dza mulayo, nz. (2)
- 12.7.2 Ee, vho dzulela u mu kaidza uri a vhone a sa do fela dambwa, a fhedza o mbo di li fela na mukumbi a songo nwa/ o kaidzwa lunzhi uri a litshe u sokou didzhenisa kha mafhungo ane a si vha na vhu[^]tanzi nao, ene a si pfe a vho fhedza o tshinyalelwa nga vhumatshelo hawe. (2)
- 12.8 Vha akhamadzwa nga u pfa a tshi amba uri Vho-Maemu ndi muloi nahone ndi vha[^]ne vha phele yo shandukahoy vha mmbwa, izwi o ri o zwi pfa nga mme awe na makhadzi wawe. (2)
- 12.9 Ya u tenda kha zwa vhuloi. Mawela o tu[^]tuwedzwa nga mme awe na makhadzi wawe vha[^]ne vha tenda kha zwa vhuloi. (3)
- 12.10 Ndi ha u takala ngauri mulwanamulayo o farwa a fhedza o gwevhiwa/kana ndi ha u pfela vhu[^]tungu Mawela we a sokou didzhenisa kha zwa vhu[^]tshinyi nga u tshutshudzwa/u tenda kha zwa vhuloi a fhedza o farwa vhatshutshudzi vha sala nnda. (2)

[25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 25

KHETHEKANYO YA C: DIRAMA**MBUDZISO 13** (Mbudziso ndapfu)**HA U TSA NDI HA U GONYA** – LL Mafenya na NA Milubi**RALUTANDA** – NA Milubi

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamu iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- o Tshivhumbeo : (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga 6
- o Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

ADENDAMU

Nwongo wa dirama: ndi muhumbulo muhulwane wa litambwa/zwe litambwa la disendeka khazwo.

Tshivhumbeo: ndi zwe litambwa la fhatiswa zwone ri tshi sedza ntha na mabono.

Ndugiselo ya tshiteidzhi: Ndi u lugisela tshiteidzhi musu bono li tshi fhela uri hu kone u tevhela liniwe musu litambwa li tshi khou tamba.

NWONGO:

- Nwongo wa litambwa li ndi wa uri vhananyana nga vha litshe u pwasha thumbu ngauri zwi na masiandaitwa a songo daho/zwi a vha tshinyela vhumatshelo havho/a si avhudi.

TSHIVHUMBEO:

- Litambwa li li ndi la lutha luthihi lwo vhumbwaho nga mabono mana.
- Bono liniwe na liniwe li na muhumbulo walo, ine ya tangana ya vhumba muhumbulo muhulwane wa litambwa/ nwongo wa litambwa.
- Tsumbo:
 - Bono la u thoma vhagudi vha eletshedzwa nga ha vhuteamu, vha amba mihumbulo yavho nga zwe vha funzwa.
 - Bono la vuvhili Marubini u wana uri u na thumbu, u amba nga hazwo na khonani dzawe vha mu eletshedza uri kha tou thutha.
 - Bono la vharuru – u thutha thumbu.
 - Bono la vhuṇa- u khou disola.

NDUGISELO YA TSHITEIDZHI:

- Bono liṁwe na liṁwe musi li tshi fhela hu fanela u vha na ndugiselo ya tshiteidzhi. Fhethuvhupo hu a shanduka na ndugiselo dzi fanela u shanduka na dzone. Tsumbo: Bono la u thoma li khou tambelwa holoni ya tshikolo na ndilani ya musi matshudeni a tshi khou ya hayani, Bono la vhuvhili ndi mudini na ha dokotela. Zwi tou vha khagala uri fhethuvhupo ho fhambana, sa zwenezwo ndugiselo ya tshiteidzhi i fanela u vha hone.

Muniwali o kona u bvisela niwongo wa litambwa ili khagala, tshivhumbeo tshalo na kudzudzanyele kwa tshiteidzhi nga ndila i fushaho.

[25]

KANA**MBUDZISO 14** (Mbudziso pfufhi)***NA ZWONE ZWI A DINA – LL MAFENYA***

- 14.1 E sibadela ofisini ya u itela vhathu mishonga. (1)
- 14.2 Ndi mafhungo a u ya u toliwa nga dokotela hu u itela uri a wane niwana. (2)
- 14.3 Ndi mafhungo a thumbu a tshi kha di vha niwana wa tshikolo. (2)
- 14.4 Ndi thumbu. (2)
- 14.5 Mafhungo a khou fhela Marubini a tshi khou fanela u tolwa nga dokotela e na munna wawe, a ro ngo tsha divhadzwa uri vho tshimbila hani. (2)
- 14.6 Ndi u guda uri vhasidzana vha songo didzhenisa kha zwa u thutha thumbu. (2)
- 14.7 Ndi muthu wa mbilu mbuya, u tama a tshi nga kona u eletshedza vhaiwe vhasidzana vha si ite zwe a ita. (2)
- 14.8 O shumisa tshiga 'tshigwevho tsha vhutshilo hanga hothe' u sumbedza u tambula lwa vhutshilo hothe nga u kundwa niwana/Lifanyisi 'u nula thumbu sa khovhe' u sumbedza u thutha thumbu hune ha khou itwa hu si na u londa. (3)
- 14.9 Marubini o newa ngeletshedzo na vhaiwe tshikoloni zwi tshi elana na zwa vhutshilo, ene o di tou nanga u tshila nga ndila yawe. (2)
- 14.10 Ee, muniwali u khou sumbedza uri u thutha thumbu zwi na masiandaitwa a si avhudi. Hezwi ri khou di zwi vhona kha vhutshilo hashu ha divha liṁwe na liṁwe. (3)

- 14.11 Ndo vha ndi tshi do kondelela u latwa nga khotsi anga ndi songo tenda ngeletshedzo dza khonani yanga. (2)
- 14.12 Hai, Marubini o tou sa pfa, vho eletshedzwa sa vhasidzana ene a nanga u ita nga ndila yawe/Ee, nga maanda musu u tshi pfa u disola hawe na u sa tama vhañwe vha tshi dzhena khakhathini ye a dzhena khayoy. (2)
- [25]

KANA

MBUDZISO 15 (Mbudziso ndapfu)

MILOMO YA NUKALA – NP Nefefe

KHA VHA DZHIELE NZHELE: Vha shumise adendamuy iyi khathihi na rubriki i re mafhedziseloni.

Maraga dza tshivhumbeo na luambo dzi avhelwe nga ndila i tevhelaho:

- o Tshivhumbeo : (Mathomo, mutumbu, magumo) maraga 6
- o Luambo: maraga 4 dzo avhelwa nga ndila hei:
 - Arali e kha khoudu 6 – 7 u wana maraga 4
 - Arali e kha khoudu 4 – 5 u wana maraga 3
 - Arali e kha khoudu 1 – 3 u wana maraga 2

ADENDAMU

Nwongo wa dirama: ndi muhumbulo muhulwane wa dirama/zwe dirama ya disendeka khazwo.

Tshivhumbeo: ndi zwe dirama ya fhatiswa zwone ri tshi sedza nthay na mabono.

Ndugiselo ya tshiteidzhi: Ndi u lugisela tshiteidzhi musu bono li tshi fhela uri hu kone u tevhela liniwe musu dirama i tshi khou tamba.

NWONGO:

- Nwongo wa dirama iyi ndi wa uri vhanna/vhokhotsi kha vha litshe u tambudza vhana na vhafumakadzi vhavho ngauri vha fhedza vho wela khomboni.

TSHIVHUMBEO:

- Dirama iyi i na nthay tharu dzo vhumbwaho nga mabono.
- Bono liniwe na liniwe li na muhumbulo walo ine ya tangana ya vhumba muhumbulo muhulwane wa luta. Mihumbulo ya nthay ya tangana i vhumba muhumbulo muhulwane wa dirama/nwongo wa dirama.
- Tsumbo:
 - Muhumbulo wa luta lwa u thoma ndi wa u sumbedza u shengedzwa ha Tsumbedzo na Ntshengedzeni nga Vho-Bukuta. Tsumbedzo u dzulela u gungula ngeno Ntshengedzeni a sa tsha shuma zwavhudi tshikoloni.

- Kha luṭa lwa vhuvhili ndingedzo dza u thusa Ntshengedzeni a dzi khou shuma.
- Luṭa lwa vhuraru- Ntshengedzeni u wana thuso tshikoloni, kha mushumelavhapo na mapholisani.

NDUGISELO YA TSHITEIDZHI:

- Bono liṇwe na liṇwe musi li tshi fhela hu fanela u vha na ndugiselo ya tshiteidzhi. Fhethuvhupo hu a shanduka na ndugiselo dzi fanela u shanduka na dzone. Tsumbo: Bono la u thoma li khou tambelwa mudini wa Vho-Bukuṭa, la vhuvhili lufherani lwa u edela lwa Ntshengedzeni ngeno la vhuraru li tshi khou tambelwa tshikoloni tsha Bababa. Hezwi zwi amba uri hu fanela u vha na ndugiselo ya tshiteidzhi vhunga fhethuvhupo hu tshi khou shanduka.

Muniwali o kona u bvisela niwongo wa dirama iyi khagala, tshivhumbeo tshayo na kudzudzanyele kwa tshiteidzhi nga ndila i fushaho.

[25]

KANA

MBUDZISO 16 (Mbudziso pfufhi)

MILOMO YA NUKALA – NP Nefefe

- 16.1 Ndi Vho-Takalani. (1)
- 16.2 Ndi ngauri Vho-Bukuṭa vho vha vho rwa Tsumbedzo mme awe vha tshi khou lingedza u mu lamulela. (2)
- 16.3 Uri vhannamidi/vhokhotsi kha vha litshe u tambudza vhana na vhafumakadzi vhavho. (2)
- 16.4 Kutshilele kwa Vho-Bukuṭa kwo bvaho ndilani. (2)
- 16.5 Tsha u bveledza mafhungo. (2)
- 16.6 Sa muthu wa tshituhu na u tambudza. (2)
- 16.7 Vha tambudza Ntshengedzeni lwa vhudzekani, u rwa na u semekanya Tsumbedzo na musadzi wavho Vho-Takalani. (3)
- 16.8 Muniwali o shumisa lifanyisi '*u mmbona sa ndau*' a tshi amba uri Tsumbedzo u tea u vha ofha. O dovha a shumisa na murero '*Khokhonya i la maanda ayo*' a tshi amba u diphina nga zwe vha tou zwi shumela. (2)

- 16.9 Ntshengedzeni o wana thuso na ngeletshedzo tshikoloni kha thaidzo ye a vha a nayo, a fhedza o rumelwa ha mushumelavhapo Vho-Awelani. (2)
- 16.10 Ee, ngauri vhanna vha tambudzaho vhana vhavho vha fhedza mulayo wo vha dzhiela vhukando. (3)
- 16.11 U yo vhiga mapholisani, u ya ha vhashumelavhapo, u wana muniwe muthu kana shaka line la nga u thusa. (2)
- 16.12 Hai, ngauri vha tea u pfiswa vhutungu kha vhutshinyi havho he vha ita uri vha gude vha si tsha dovha. (2)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 25
MARAGAGUTE: 80

RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MBUDZISO NDAPFU KHA VHURENDI

KHOUDU	7 Vhuswikeleli ha nthesa 80 – 100%	6 Vhuswikeleli ha nthā 70 – 79%	5 Vhuswikeleli ho dziaho 60 – 69%	4 Vhuswikeleli vhu fushaho 50 – 59%	3 Vhuswikeleli ho linganelaho 40 – 49%	2 Vhuswikeleli ha fhasi 30 – 39%	1 U sa swikelela 0 – 29%
Zwi re ngomu na luambo	-U talutshedza thoho lwa vhudzivha, zwipida zwothe zwo kwamiwa lu fushaho. -Phindulo yo vhwahalo lwa nthā nthesa: 90%+. Phindulo yo vhwahalo lwa nthesa: 80 – 89%. -Mihumbulo minzhi yo dziaho i khou tandavhudzwa ya tikedzwa u bva kha tshirendo. -U pfesesa lwa nthesa kha lushaka holwu lwa manwalwa na tshirendo. -Mafhungo a re na ndunzhendunzhe. - Mathomo na magumo zwa nthesa. - Mihumbulo yo vhekanywa na u fhatwa zwavhudi -Luambo, khalo na tshitaila zwo vhibvaho, zwi nyanyulaho, zwo lulamaho.	-U talutshedza thoho lu re nthā ha ndinganyo, zwipida zwothe zwo kwamiwa lu vhuudzaho. -Phindulo yo fhelelaho. -Mihumbulo minzhi i pfalaho yo newa, ya tikedzwa zwavhudi u bva tshirendoni. -U pfesesa havhudisa ha lushaka lwa manwalwa na tshirendo -Phindulo yo dzudzanywa zwavhudi. -Mathomo na magumo zwavhudi. -Mafhungo na kuhumbulele zwi a tevhea nga vhulelu. - Luambo, khalo na tshitaila zwo tshitaila nahone zwo teaho ndivho. -Likumedzwa lavhudi.	-U sumbedza u pfesesa ho khetheaho nahone o talutshedza thoho zwavhudi. -Phindulo i no di pfala yo newa. -Minwe mihumbulo i pfalaho yo newa, hone i si yotho nahone i songo tikedzwa nga ndila yo lavhelelwaho. -Hu na tsumbo ya u pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshirendo. -Tshivhumbeo tshi re khagala na nyelelo ya mafhungo a pfalaho. -Marangaphanda na magumo na dziinwe dzudzanywa hu na ndunzhendunzhe. -Nyelelo ya phindulo i a kona u tevhelea. - Luambo, khalo na tshitaila hunzhi zwo lulama.	- U talutshedza thoho lwa khwine a hu ngo kwamiwa zwipida zwothe nga vhudalo. -Hu na dziinwe mbuno dzavhudi dzi tikedzaho thoho. -Vhunzhi ha mafhungo o tikedzwa, fhedzi kanzhi lu sa tou tendisea. -Mutheo wa kupfesesele kwa lushaka lwa manwalwa na tshirendo zwi hone. - Dziinwe tsumbo dza tshivhumbeo. - Phindulo i tahela nyelelo yo dzudzanyiwaho zwavhudi i re na ndunzhendunzhe. -Vhukhakhi vutuku kha luambo, khalo na tshitaila. -Hunzhi zwo tea.	-Ndingedzo zwadzo dza u fhindula mbudziso. -Phindulo i tana u pfesesa hu songo yelaho kule na thoho. -Mihumbulo a i kholwisei nahone hu na u tikedza u bva tshirendoni hutuku. -Mugudi ha ngo pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshirendo itsho na kathili. -Phindulo i tana vhpulani ho khakheaho. -Mafhungo ha ngo tevhekana zwavhudi. -Hu na tsumbo dza vkhakhi ha luambo. Khalo na tshitaila a zwi tei ndivho ya kuwalele kwa akademi.	-U sa pfesesa thoho. -Phindulo i na ndovhololo nahone tshinwe tshifhinga i tshi amba zwo bvaho. -Muhumbulo a wo ngo ya kule, talutshedzo yo khakheaho/mihumbulo a i tikedzwa u bva tshirendoni. -U pfesesa lushaka na tshirendo ha fhasisa. -Likumedzwa la fhasi nahone li tahelaho vhpulani , zwa mbo thithisa nyelelo ya mafhungo. -Vhukhakhi ha luambo na tshitaila tshi si tshone zwi ita uri tshipida tsha manwalwa hetshi tshi sa bvelele nahone tshitaila a tshi elani na ndivho ya u niwala ha akademi.	-Phindulo i na vhusakanyana na thoho fhedzi mafhungo ha tevhelele, kana o tou bva tshotho. -Ndingedzo ya fhasisa ya u fhindula mbudziso. Mbuno thukhu dzo niwalwaho a dzi na thikhedzo kha tshirendo. -U pfesesa lushaka na tshirendo ha fhasisa. -Zwi a konza u amba uri thoho yo fhindulwa. - A hu na tsumbo ya vhpulani. - Luambo lwa fhasisa. Tshitaila na khalo zwo khakheaho. - A hu na ndunzhendunzhe.
	8 – 10	7	6	5	4	3	0 – 2

RUBRIKI YA U MAKA MBUDZISO NDAPFU KHA NGANEA NA DIRAMA: 25**Kha vha dzhie nzhle phambano i re kha kuavhele kwa maraga kha tshivhumbeo na zwi re ngomu**

KHOUDU NA KUAVHELE KWA MARAGA		ZWI RE NGOMU (15) Utalutshedza thoho. Vhudzivha ha mihumbulo, u tikedza na u pfesesa tshibveledzwa.		TSHIVHUMBEO NA LUAMBO (10) Tshivhumbeo, nyelelo i re na ndunzhendunzhe na likumedzwa. Luambo, khalo na tshitaila zwo shumiswaho kha phindulo.
Khoudu 7 80 – 100%	Vhuswikeleli ha nthesa Maraga: 12 – 15	- U talutshedza thoho lwa vhudzivha, zwipida zwothe zwo kwamiwa nga vhudalo. - Phindulo ya nthentesasa: 90%+. - Phindulo ya nthesa: 80 – 89%. - Mihumbulo minzhi ya vhudzivha i tikedzwa u bva kha tshibveledzwa. - U pfesesa ha nthesa ha lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ha nthesa Maraga: 8 – 10	- Tshivhumbeo tshi re na ndunzhendunzhe. - Marangaphanda na magumo zwa nthesa. - Mihumbulo ya dzudzanywa zwavhuḏi nahone yo fhatwa zwavhuḏi. - Luambo, khalo na tshitaela zwo vhibvela, zwi a nyanyula nahone zwo lulama.
Khoudu 6 70 – 79%	Vhuswikeleli ha nthā Maraga: 11	- U talutshedza thoho lwa nthā ha ndinganyo, zwipida zwothe zwo kwamiwa lwo linganaho. - Phindulo yo dodombedzwaho. - Ho newa mihumbulo minzhi i pfalaho, i tikedzwaho u bva kha tshibveledzwa. - U pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa havhuḏisa.	Vhuswikeleli ha nthā Maraga: 7	- Phindulo yo dzudzanywa zwavhuḏi. - Marangaphanda na magumo zwavhuḏi. - Mihumbulo na kuhumbulele zwi a tevhelelea. - Luambo, khalo na tshitaila zwo lulama nahone zwo tea ndivho. - Likumedzwa lavhuḏi.

Khoudu 5 60 – 69%	Vhuswikeleli ho dziaho Maraga: 9 of 10	• U sumbedza u pfesesa nahone a talutshedza thoho zwavhudi. • Phindulo yo dodombedzwa lwa khwine. • Minwe mihumbulo i pfalaho yo newa, fhedzi hu si yothhe nahone i sa tikedziwe nga ndila yo lavhelelwaho. • Hu na tsumbo ya u pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ho dziaho Maraga: 6	- Tshivhumbeo tshi re khagala na nyelelo ya mihumbulo i re na ndunzhendunzhe. - Marangaphanda na magumo na dziinwe phara zwo dzudzanywa hu na ndunzhendunzhe. - Nyelelo ya mihumbulo i a kona u tevhelelea. - Luambo, khalo na tshitaila vhunzhi hazwo zwo lulama.
Khoudu 4 50 – 59%	Vhuswikeleli vhu fushaho Maraga: 8	• U talutshedza thoho lwa khwine, a si zwothhe zwipida zwo kwamiwaho nga vhudalo. • Hu na dziinwe mbuno dzi tikedzaho thoho. • Mihumbulo minzhi yo tikedzwa fhedzi a hu na vhutanzi vhu pfalaho/tendiseaho. • U pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa lwa mutheo.	Vhuswikeleli vhu fushaho Maraga: 5	- Hu na dziinwe tsumbo dza tshivhumbeo. - Phindulo i tahela nyelelo yo dzudzanyiwaho zwavhudi i re na ndunzhendunzhe. - Vhukhaki vhutuku ha luambo, khalo na tshitaila hunzhi zwo tea. -Kanzhi hu na ndunzhendunzhe kha dziphara.
Khoudu 3 40 – 49%	Vhuswikeleli ho linganelaho Maraga: 6 of 7	• Ndingedzo zwadzo dza u fhindula mbudziso. • Mbudziso yo fhindulwa hu na vhudzivha vhutukusa. • Mihumbulo a i tutuwedzi nahone hu na u tikedza hutuku zwi bvaho kha tshibveledzwa. • Mugudi ha ngo vhuya a pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ho linganelaho Maraga: 4	- Tshivhumbeo tshi sumbedza u shaea ha vhupulani. - Mafhungo ha ngo dzudzanywa lune a tevhekana. - Tsumbo dza vhukhaki ha luambo. Khalo na tshitaila a zwo ngo tea ndivho ya manwalwa a akademi. Phara dzo khakhea.

Khoudu 2 30 – 39%	Vhuswikeleli ha fhasi Maraga: 5	• U pfesesa thoho ha fhasisa. • Phindulo yo dala ndovhololo nahone huñwe yo bva. • Mihumbulo a si ya vhudzivha, thalutshedzo yo khakheaho/Mihumbulo a i tikedzwi zwi tshi bva kha tshibveledzwa. • U pfesesa ha fhasi lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa.	Vhuswikeleli ha fhasi Maraga: 3	- Likumedzwa la fhasi nahone li tshelaho tshivhumbeo tsho pulaniwaho zwi thithisa nyelelo ya muhumbulo. - Luambo lwo khakheaho na tshitaila tshi si tshone zwi ita uri zwo riwalwaho zwi si vhe zwa vhukuma nahone tshitaila a tsho ngo tea ndivho ya u riwala ha akademi. - Phara dzo khakhea.
Khoudu 1 0 – 29%	U sa swikelela Maraga: 0 – 5	• Phindulo i sumbedza vhuñwe vhushaka na thoho fhedzi mihumbulo i a konda u tevhelala nahone/kana yo bva tshothe. • U kundelwa kha ndingedzo ya u fhindula mbudziso. Mbuno thukhu dzo lulamaho a dzi na thikhedzo u bva kha tshibveledzwa. • U kundelwa u pfesesa lushaka lwa manwalwa na tshibveledzwa.	U sa swikelela Maraga: 0 – 2	- Zwi a konda u amba arali mbudziso yo fhindulwa. - A hu na tsumbo ya tshivhumbeo tsho pulaniwaho hu na thevhekano. - Luambo lwa fhasi-fhasi. Tshitaila na khalo zwo khakheaho. - A hu na dziphara kana ndunzhendunzhe.